

УДК 36.1/5
ББК 65.261.94

БУҶАИ ОИЛА – НИШОНДИҲАНДАИ ДАРАҶАИ ЗИНДАГӢ *Негматова Шоҳида Ғуфроновна,*
омӯзгори кафедраи менеҷменти ДДҲБСТ
(Тоҷикистон, Хучанд)

СЕМЕЙНЫЙ БЮДЖЕТ – ПОКАЗАТЕЛЬ УРОВНЯ ЖИЗНИ *Негматова Шоҳида Ғуфроновна,*
преподаватель кафедры менеджмента ТГУПБП
(Таджикистан, Худжанд)

FAMILY BUDGET AS LIFE STANDARD INDICATOR *Negmatova Shokhida Gufrovnova,*
lecturer of the department of management under the
TSULBP (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: shohida17@mail.ru

Калидвожаҳо: буҷа, нақша, даромад, молҳои хӯрокворӣ ва гайриозуқа, андозҳо, пардохтҳои ҳатмӣ, хароҷоти истеъмоли, таваррум, пасандоз

Дар мақола доир ба буҷаи оила, ки аз даромад ва хароҷот иборат аст, маълумот оварда шудааст. Манбаъҳои асосии даромади оила ва таркиби даромаду хароҷоти он зикр гардида, ташиқкул ва истифодаи буҷаи оила шарҳ дода шудааст. Барои баланд бардоштани дараҷа ва сифати иқтисодиёти оилавӣ, нақшагирии буҷаи оила, ки талаботи ҳар узви оиларо ба назар мегирад, пешниҳод гардидааст. Таҳлили даромаду хароҷоти оилаҳо дар сатҳи ҷумҳурию вилояти Суғд дар солҳои 2011-2016 гузаронида шудааст, ки ҳадафи он муайян кардани устувориши молиявии оилаҳо мебошад. Ҳамчунин, тартиби нақшагирии буҷаи оилавӣ, ки аз қисмҳои асоснок иборат аст, пешниҳод гардидааст. Таъсири назарраси таваррум ба иқтисоди оилаҳои камбизоат, ки аз дастгирии давлатӣ бархурдоранд, нишон дода шудааст. Бо мақсади баланд бардоштани иқтисодиёти оилавӣ, истифодаи оқилонаи даромади пулӣ, инчунин таъмини иштиголи аъзои оила тавсияҳо пешниҳод шудаанд.

Ключевые слова: семейный бюджет, план, доход, продовольственные и непродовольственные товары, налоги, обязательные платежи, потребительские расходы, инфляция, сбережения

Дана информация о бюджете семьи, состоящем из доходов и расходов. Показаны основные источники и структура семейных доходов и расходов, а также формирование и использование семейного бюджета. Для повышения уровня и качества жизни, стабилизации семейной экономики представлено планирование семейного бюджета, учитывающего потребности членов семьи. Проведен анализ доходов и расходов по республике и по Согдийской области за 2011-2016 годы, целью которого является определение финансовой устойчивости семьи, а также предложен порядок составления бюджета семьи, состоящий из обоснованных частей. Показано значительное влияние инфляции на экономику малоимущих слоев населения, получающих государственную поддержку. В целях повышения экономического положения семьи рекомендовано разумное использование денежных доходов, а также обеспечение занятости её членов.

Key words: family, budget, plan, income, food stuffs and non-eatable goods, taxes, obligatory payments, consumers' expenses, inflation, savings

The author of the article adduces an example of a family whose budget consists of incomes and expenses. Attention is focused on main sources and structure of both the formers and the latters; formation and usage of family budget being shown accurately. Planning of family budget with taking into account family members' needs is presented as elevation of life's standard and quality, stabilization of family's economy. The author has conducted the analysis in reference to incomes and expenses over the republic and separately over Sughd viloyat for 2011 – 2016; the goal of it being a determination of family's financial stability; regularly averaged budget consisting of well-grounded items being proposed too. Considerable affection of inflation over the economy of indigent layers of population enjoying statal support is underscored. In order to rise family's economy reasonable usage of family's incomes is recommended; members' employment is to be carried out when possible as well.

Дар давраи гузариши мамлакат ба муносибатҳои бозорӣ қисми зиёди оилаҳо мушкилиҳои молиявиро аз сар мегузaronанд, чунки истифодаи маблағ барои рӯзгузаронӣ кифоя нест. Рӯзгор аз ҳар як оила идоракунии оқилонаи даромаду хароҷотро талаб менамояд. Аз ин рӯ, пеш бурдани хоҷагидорӣ сарфакорона, оқилона ва андешакоронаро то одитарин харҷҳо на танҳо дар сатҳи мамлақату корхона, балки дар оила низ пеш бояд гирифт.

Мусаллам аст, ки чӣ қадаре ки хоҷагиҳои хонаводагӣ пуркувват ва аз ҷиҳати молиявӣ устувор бошанд, ҳамон қадар некӯаҳволии мардуми кишвар баланд мегардад.

Нишондиҳандаи асосии дараҷаи зиндагии оила буҷаи он ба ҳисоб меравад.

Буҷаи оила таъминоти пулии оила, таносуби даромад ва хароҷоти пулии он мебошад. Ҳадафи асосии ташкили буҷаи оила дар он ифода меёбад, ки дар ғосилаи муайяни вақт хароҷот нисбат ба даромад камтар бошад [1, с.15].

Буҷаи оилавӣ натавонад аз маҷмӯи даромаду хароҷот, инчунин қисми сармояи молиявӣ он, маълумотҳои миқдорӣ ва сифатӣ, ки аз як тараф зери таъсири омилҳои макроиқтисодӣ ва, аз тарафи дигар, хусусиятҳои ташкилии дохилиоилавӣ, ғайриқисматии иқтисодӣ ва рафтори оқилонаи истеъмолии аъзои он вобастагӣ дорад, иборат аст [5, с.7].

Файласуфон роҳи ҳалли муаммоҳои ташаккул ва истифодаи буҷаи оиларо ҳанӯз дар давраҳои қадим сустҷӯ мекарданд. Пайдоиши буҷаи оила ва моҳияти онро ба ғайр аз иқтисодиёт боз бисёр илмҳо аз ҷумла иҷтимоӣ, сиёсати иҷтимоӣ, раваншиносӣ, демография, ҳуқуқ, сиёсатшиносӣ, таърих ва ғайра меомӯзанд [7, с.144].

Ташаккул ва истифодаи буҷаи оила бо сохтори оилавӣ алоқамандии зич дошта, дар гурӯҳбандии оилаҳо, аз ҷумла аз рӯи шумораи аъзои оила, шумораи фарзандон дар оила, бузургии оила тавсиф мешавад. Навъҳои сохтори оилавӣ гуногуншакл буда, он бо алоқамандии характери оиладорӣ ва ҳешу таборӣ зоҳир мегардад.

Буҷаи оила, ба монанди дигар буҷаҳо, аз қисматҳои даромад ва хароҷот иборат мебошад. Дар қисмати даромади буҷаи оила ҳамаи намуди маблағҳои воридшуда ба хоҷагии оилавӣ ва дар қисмати хароҷот бошад, харҷҳои эҳтимоли барои маводи озуқаворӣ, молҳои ғайриозуқа, пардохтҳо барои хизматрасонӣ ва дигар хароҷот ба ҳисоб гирифта мешавад.

Таркиби асосии буҷаи оилавиро дар алоҳидагӣ баррасӣ менамоем: даромад

чамъи маблағҳои пулӣ ва неъматҳои моддӣ аст, ки оила дар фосилаи муайяни вақт ба даст овардааст. Дарачаи даромади аҳолии индикатори муҳими неқӯаҳволии чамъият буда, омили муайянкунандаи имконоти иҷтимоии аҳолии, аз қабилӣ истироҳат, донишандӯзӣ, нигоҳдории саломатӣ ба шумор меравад.

Ба андозаи даромади оилавӣ ҳаҷми музди меҳнат, тағйирёбии нархи лавозимоти рӯзгор, дарачаи фаровонии бозори истеъмолӣ бо мол ва ғайраҳо таъсир мерасонанд.

Андозаи буҷаи оила аз бисёр омилҳо вобастагӣ дорад: миқдори аъзои оила, шумори коргарон дар оила ва андозаи маоши онҳо, нафақахӯрон, идроргирандагон ва ононе, ки дар таъминоти оила ҳастанд. Барои ташаккули буҷаи оила нархи молҳои озуқаворӣ ва ғайриозуқа, инчунин хизматрасониҳо таъсири бағоят калон мерасонад.

Пеш бурдани хоҷагидорӣ молиявӣ оила таъсиси чунин низомро ба роҳ мемонад, ки ҳисоби аниқи рӯзмарра, моҳона, солонаи даромаду хароҷоти оилавӣ, банақшагирии харсолаи буҷаи оила, таҳлили иҷрои он, ислоҳу тасҳеҳи онро дар оянда тақозо менамояд [3,с.42].

Ҳар оила хароҷоти доимии худро дорад, ки онҳоро пешакӣ ба нақша гирифта лозим меояд. Назорат ва ҳисоби онҳо дар шаклҳои гуногун ба амал меояд, ки барои бурдани хоҷагидорӣ оила ёрӣ мерасонад ва гувоҳӣ медиҳад, ки маблағи мавҷуда самаранок истифода бурда мешавад. Аз ин ба чунин ҳулоса омадан мумкин аст, ки вазифаи аввалиндараҷаи баланд бардоштани дарачаи зиндагии оила таҳия ва истифодаи оқилонаи буҷаи оила ба ҳисоб меравад.

Хоҷагидорӣ муштарақ чой доштани буҷаи умумиро талаб менамояд, ки ҳар узви оила ба захира ё буҷаи оила саҳми алоҳидаи худро мегузорад.

Манбаъҳои асосии даромадҳои оилавӣ музди кор, қўмакпулиҳои давлатӣ, иҷтимоӣ, даромад аз моликият, даромад аз хоҷагии ёрирасон ва фаъолияти соҳибкорӣ аст.

Дар марҳилаи гузариш ба иқтисоди бозорӣ ин даромадҳо дар ҳаҷми даромадҳои аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйир ёфтанд: ҳиссаи музди кор аз 71,5% соли 1990-ум ба 29,9% дар соли 1998-ум паस्त фаромад ва дар солҳои минбаъда он тадриҷан дубора рӯ ба афзоиш ниҳода, дар соли 2016 ба 46,7% баробар шуд [4,с.50]. Ҳамин тамоюл айнан дар ҳамаи вилоятҳои ҷумҳурӣ, инчунин вилояти Суғд дида мешавад.

Барои муайян намудани дарачаи зиндагии аҳолии Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд мувофиқи барномаи корҳои оморӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилоят мунтазам тадқиқоти буҷаи оиларо гузаронида истодааст.

Чи тавре ки зикр гардид, дар сохтори даромади умумиоилавӣ музди кор ҳиссаи назаррасро ишғол мекунад. Дар корхонаҳои хусусӣ музди кор аз рӯи андозаи фонди музди меҳнат тибқи салоҳидиди масъулин муқаррар карда мешавад, вале он набояд аз музди кори ҳадди ақалл, ки давлат муайян кардааст, кам бошад. Дар соли 2011 ҳиссаи музди кор дар сохтори даромади аҳолии аз ҳама зиёд буда 39%-ро ташкил додааст, ҳиссаи аз ҳама камтарин ба даромад аз моликият ва фурӯши молу мулки ғайриманқул рост меояд, ки он ба 0,5% баробар аст. Дар ин сол ҳиссаи нисбатан зиёдтарин баъди музди кор ба дигар даромадҳои пулӣ, аз он ҷумла ба даромад аз фаъолияти тичоратию мустақилонаи касбӣ рост меояд [10, с.112].

Дар таркиби дигар даромадҳо, ба ақидаи мо, ҳиссаи даромад аз муҳочирати меҳнатӣ хеле назаррас аст. Ба сабаби он ки даромади мазкур бо роҳҳои мухталиф ба кишвари мо ворид мегардад, муайян кардани ҳаҷми аниқи он мушкил аст. Қисми

арзандаи даромад дар соли таҳлилшаванда ба зиммаи даромад аз хочагии ёрирасони шахсӣ рост омад, ки он 26,4%-ро ташкил кард.

Аз рӯи нишондиҳандаҳои соли 2016 бармеояд, ки ҳиссаи музди кор назар ба соли 2011 қариб 20% афзуда, нисбат ба соли 2015-ум 6,7% боло рафтааст.

Тағйирёбии даромади аҳоли дар вилояти Суғд дар соли 2016 собит месозад, ки даромад нисбати соли 2015 ба андозаи 10,1% ва нисбати соли 2011-ум 35,7% афзудааст. Нишондиҳандаи мазкур гувоҳӣ медиҳад, ки даромад сол аз сол афзуда, назар ба солҳои пешин тамоюли болоравӣ дорад. Ин тамоюл бахусус дар болоравии ҳиссаи даромад аз музди кор ва нафақаю ёрдampuлиҳо дида мешавад.

Ҷадвали 1. Ҳисоби миёнаи даромади аҳолии вилояти Суғд (аз рӯи маълумоти тадқиқоти интихобии хонаводаҳо) моҳе ба як узви хонавода

	2011		2015		2016		с.2016 нисбат ба соли 2015 бо %	с.2016 нисбат ба соли 2011 бо %
	бо сомонӣ	бо ҳисоби фoиз %	бо сомо- нӣ	бо хи- соби фoиз %	бо сомонӣ	бо хи- соби фoиз %		
Ҳамагӣ	308,34	100,0	380,01	100,0	418,52	100,0	110,1	135,7
аз он ҷумла: - даромадҳои меҳнатӣ	120,39	39,0	196,96	51,8	244,80	58,5	124,3	203,3
- нафақа, ёрдampuлӣ, стипендия, пардохт- ҳои ҷубронӣ, аз ҷум- ла кӯмаки башар- дӯстона	11,09	3,6	20,30	5,3	22,74	5,4	112,0	205
- даромад аз моли- кият ва фурӯши молу мулкӣ гайриманқул	1,65	0,5	0,01	0,1	0,83	0,2	83	50,3
- даромад аз хочагии ёрирасони шахсӣ	81,37	26,4	70,62	18,6	51,18	12,2	72,5	62,9
- дигар даромадҳои пулӣ (аз ҷумла даро- мад аз фаъолияти ти- ҷоратӣ ва фаъолияти мустиқилонаи касбӣ)	93,84	30,5	92,12	24,2	98,97	23,7	107,4	105,5

Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, с.2017, с. 112-115

Аз нишондиҳандаҳои омории солҳои охир дар вилоят бармеояд, ки ҳиссаи даромад аз хочагии ёрирасони шахсӣ торафт коҳиш меёбад. Нишондиҳандаи мазкур агар дар соли 2015-ум 7,8% (18,6-26,4) назар ба соли 2011 ва дар соли 2016-ум назар ба соли 2015-ум 6,4% (12,2-18,6) ва назар ба соли 2011-ум 14,2% (12,2-26,4) кам шудааст.

Сабаби ин ҳодиса тағйирёбии сохтор дар соҳаи кишоварзӣ, аз ҷумла пайдо шудани хочагиҳои деҳқонӣ ё фермерӣ ва амали босамари онҳо мебошад.

Ба дигар даромадҳои пулӣ (аз ҷумла даромад аз фаъолияти тиҷоратӣ ва фаъолияти мустиқилонаи касбӣ) даромади шахрвандон аз фаъолияти тиҷоратӣ, ки бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ ба роҳ монда шудааст, тааллуқ дорад. Ба ин намуди даромад асосан се гурӯҳи шуғл дохил мешаванд:

- савдои номуташаккили хусусӣ;

- истехсолоти хонагӣ ва хунармандӣ;
- хизматрасониҳои хусусӣ.

Хизматрасониҳо барои таъмири хона, омӯзгории хонагӣ, хизматгори хона, доя, мураббияи оилавии хориҷӣ, тарҷумаи матнҳои хориҷӣ, киро кардани ронанда, либосдӯзӣ низ аз қабилӣ машғулооти соҳибкории хонагӣ махсуб мешаванд.

Даромад аз фурӯши моликияти ба дастомада ва ё моликияти ба иҷора додашуда даромад аз моликият махсуб мегардад.

Нафақа, ёрдампулӣ, стипендия, пардохтҳои чубронӣ, аз ҷумла кӯмаки башардӯстонаро давлат ба он табақаи камбизоати аҳолии мепардозад, ки худашонро таъмин карда наметавонанд. Дараҷаи таъминоти талабот ва сифати рӯзгордорӣ оила ба даромади воридшаванда вобастагии зиҷ дорад. Аксарияти камбизоатонро одатан аҳолии деҳот, шаҳракҳо, ки оилаҳои серфарзанданд, ашхоси бесарпаноҳ ё маъйубон, ташкил медиҳанд.

Барои аз байн бурдани камбизоатӣ соҳиби ҷои кор будани шахс аҳамияти бағоят калон дорад. Бекорӣ хавфи камбизоати ро меафзояд.

Дар соли 2016 дараҷаи бекоронӣ расман сабти ном шуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 2,3 %-ро ташкил дод [9, с.81]. Ин нишондиҳанда нисбат ба нишондиҳандаи давлатҳои тараққиқарда чандон зиёд нест. Лекин барои кам кардани сафи камбизоатон ва мустаҳкам кардани институти оила давлат бояд сиёсати ҳавасмандгардонии иштиғолро ба роҳ монанд, одамонро тариқи баланд бардоштани музди кор ва таъмини кафолатҳои иҷтимоӣ ҳавасманд намояд.

Барои банақшагирии буҷаи оила ҳамаи хароҷоти ҳатмиро ба ҳисоб гирифтани лозим аст. Хароҷоти ҳатмии аъзои оиларо ҳисоб намуда, қисми хароҷоти нақшаи буҷаи оиларо тартиб додан мумкин аст.

Хароҷоти оиларо ба чунин гурӯҳҳо ҷудо кардан мумкин аст:

1. Андозҳо. Асоситарин андозҳо, ки дар Тоҷикистон оилаҳо месупоранд, андози даромад ва андози моликият мебошанд.

2. Пардохтҳои ҳатмӣ. Ба ин намуди хароҷот хонапулӣ, пули телефон, маблағи таълим, боғчаи бачагон, қарз ва фоизи қарз, суғуртапулӣ ва ғайра дохил мешаванд. Ин гуна пардохтҳо бояд сари вақт пардохт гарданд, чунки онҳо ҳатмианд.

3. Хароҷоти истеъмолий. Ба ин гуна хароҷот харчи маводи хӯроқа, хароҷоти хоҷагидорӣ-хароҷоти зиндагии ҳаррӯза, либос, пойафзол, предметҳои истеъмоли шахсӣ барои калонсолон ва кӯдакон, харидани мебел, предметҳои барои нигоҳубин ва пешбурди хоҷагии хонаводагӣ, техникаи рӯзгор, инчунин хароҷоти таъмини талаботи маданӣ ва ахборӣ, хароҷоти замини наздиҳавлигӣ, варзиш, сайёҳӣ, дамгирӣ, табобат, нақлиёт, хароҷоти ғайриҷашмдошт ва ғайра дохил мешаванд.

4. Пасандоз – воситаҳои пулӣ, ки оила барои харчи оянда мегузорад.

Ҳоло дар Тоҷикистон чунин шаклҳои пасандоз истифода мешаванд:

- маблағгузорӣ ба моликияти манқул ва ғайриманқул;
- маблағгузорӣ дар бонк (депозит);
- хариди арзи хориҷӣ.

Дар Тоҷикистон ҷараёни пасандоз хусусиятҳои худро дорад, зеро маблағҳои ба депозит гузошташуда на он қадар зиёданд. Сабаб дар он аст, ки аҳолии мамлакат даромади нисбатан паст дошта, ҳоло ҳам андӯшти маблағ ба ҳукми одат надаромадааст ва аксари он дар намуди маблағҳои кӯтоҳмуддат зоҳир мешавад.

Мувофиқи мушоҳидаҳои сотсиологӣ наздик 20% аҳоли пасандозҳои нисбатан зиёд доранд. Дар ин ҷо суҳан аз шаҳрвандони ғайриҷаҳири меравад, ки бо мақсади харидани хона ё автомобил маблағ ҷамъ кардаанд.

Ҷадвали 2. Ҳисоби миёнаи хароҷоти аҳоли дар вилояти Суғд ба як узви хонавода дар як моҳ (аз рӯи маълумоти тадқиқоти интихобии хонаводаҳо)

	2011		2015		2016		с.2016 нисбати с. 2015 бо %	с.2016 нисбати с. 2011 бо %
	бо сомонӣ,	бо ҳисоби фоиз %	бо сомонӣ	бо ҳисоби фоиз %	бо сомо- нӣ	бо ҳисоби фоиз %		
Ҳамагӣ	292,35	100,0	349,21	100,0	396,60	100,0	113,6	135,6
аз он ҷумла:								
а) хароҷоти истеъмолӣ	258,28	88,3	318,83	91,3	347,69	87,7	109,0	134,6
аз онҳо:								
-барои хариди хӯрокворӣ	137,39	53,2	176,17	55,3	178,64	51,4	101,4	130,0
-барои хариди маҳсулоти ғайриозуқа	91,68	35,5	98,40	30,8	110,29	31,7	112,1	120,3
-барои хариди машрубот	0,74	0,3	0,51	0,2	0,44	0,1	86,3	59,5
-барои пардохти хизмати шахсӣ	28,47	11,0	43,75	13,7	58,32	16,8	133,3	204,8
б) андозҳо, пардохтҳо	34,07	11,7	30,38	8,7	48,91	12,3	161	143,6

Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, с.2017, с. 112-115

Агар ба истифодаи даромади аҳоли дар вилояти Суғд назар афканем, аз он (ҷадвали 2) бармеояд, ки дар соли 2011 қисми зиёди маблағҳои оилавӣ барои пардохти хӯрокворӣ 53,2% ва ғайриозуқа 35,5% сарф шудааст. Барои пардохти хизматҳои шахсӣ аҳоли дар ин мӯҳлат 11%-и даромадашро сарф намуда, 11,7%-и даромад ба андоз ва пардохтҳои ҳатмӣ истифода шудааст.

Мувофиқан соли 2015 ва 2016 низ афзалияти ҳиссаи баланди истифодаи даромад ба молҳои хӯрокворӣ 55,3% ва 51,4% ба назар мерасад ва тамоюли болоравии ҳиссаи молҳои ғайриозуқа 30,8% ва 31,7% амалӣ шудааст, ки ин гувоҳӣ аз он медиҳад, ки бештари даромади хонавода барои маводи истеъмолӣ сарф шудааст. Дар соли 2016 ҳиссаи истифодаи маблағҳои умумиоилавӣ барои пардохтҳои хизматҳои шахсӣ 16,8% ва андозҳо 12,3%-ро ташкил додааст.

Мувофиқи маълумоти оморӣ, дар соли 2016 нисбат ба соли 2011 ва соли 2015 аз рӯи ҳамаи моддаҳои хароҷот болоравӣ ба амал омадааст. Сохтори хароҷот онро собит менамояд, ки ҳиссаи зиёдтарини харҷҳои аҳоли мазмуни истеъмолиро дошта харҷи зиёдтарини аҳоли ба маводҳои хӯрока рост меояд. Инчунин харҷи хизматрасониҳо низ тамоюли болоравӣ дорад.

Ҳамин тавр, болоравии даромадҳои пулии аҳоли назар ба хароҷот дар вилояти Суғд аз беҳтар шудани сатҳи зиндагӣ ва болоравии дараҷаи некӯаҳволии оилаҳо шаҳодат медиҳад.

Ба буҷаи оилавӣ таваррум таъсир мерасонад. Таъсири таваррум ба оилаҳои

камбизоат махсусан назаррас аст, ки аксари оилаҳои серфарзанд ба ин гурӯҳ дохил мешаванд. Зиёд будани масраф ба истеъмолот дар таркиби хароҷоти оилаҳои мазкур нишондиҳандаи мансубияти онҳо ба оилаҳои камбизоат ба ҳисоб меравад.

Дар ин ҳолат дастгирии давлатӣ, ки ба кӯмаки оилаҳои камбизоат равона гардидааст, аҳамияти махсус касб мекунад.

Бо мақсади баланд бардоштани самарабахшии таҳия ва истифодаи буҷаи оилавӣ дар сатҳи минтақа манбаи аниқи ахборӣ доир ба ҳолати моддии оиларо ташкил намуда, низоми чорабиниҳои иҷтимоии таъмини оилаҳои камбизоатро такмил додан лозим аст.

Аз таҳлили боло ба хулоса омадан мумкин аст, ки буҷаи оила ҳолати иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фаъолнокии соҳибкорӣ, дараҷаи зиндагӣ, сатҳи маълумотнокӣ, иқтисодии маблағгузории оилаҳоро инъикос менамояд.

Идоракунии оқилонаи даромадҳои оилавӣ дар асоси нақшаҳои аз рӯи маблағҳои воқеии оилавӣ мураттабгардида пеш бурдани зиндагӣ, фаро гирифтани аксари аъзои қобили меҳнати оила ба касбу кори мақбули шахсӣ, истифодаи оқилонаи захираҳои моддӣ, пулӣ ва меҳнатии оила, баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ ва ҳаёти шоистаи онро имконпазир менамояд.

Барои самаранок тартиб додани буҷаи оилавӣ бояд чунин корҳо амалӣ гарданд:

1. Тартиб додани буҷаи оқилонаи воқеии оилавӣ дар асоси захираҳои имкониятҳои мавҷудаи оила;

2. Баъди ба итмом расидани марҳилаи муайян, гузаронидани таҳлили иҷроӣ буҷаи оила ва қабул кардани қарорҳои мувофиқ барои такмили он;

3. Баланд бардоштани маърифати иқтисодии аъзои бекори оила ва саҳмгузории онҳо дар таъсиси буҷа ва пасандози оилавӣ (ташкили истеҳсолоти хонагӣ ё хунармандӣ);

4. Дастгирии давлатӣ ба оилаҳои камбизоате, ки дар ҳақиқат мӯҳтоҷанд;

5. Аз тарафи агентии омори минтақа пешниҳод кардани иттилои аниқ доир ба даромад ва хароҷоти оилаҳо.

Дар умум нақшаи буҷаи аниқ омоданамудаи оила ва аз рӯи он ташкил намудани фаъолияти хоҷагидорӣ, оилаҳоро сӯи мақсад мебарад ва мутаносибан иқтисодиёти мамлакатро низ рушд мебахшад.

Ҳамин тавр, банақшагирии буҷаи оила имконият медиҳад, ки ояндаи рӯзгордорӣ пешақӣ муайян гардида, талабот пурра қонеъ шаванд, самаранокии дараҷаи зиндагӣ таъмин ва заминаи гункунии даромад дар оила пайдо гардад.

Пайнавишт:

1. *Резник С.Д., Бобров В.А. Управление семейной экономикой: учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп.- М., 2003. - 461 с.*
2. *Чойжалсанова А.Ц. Экономические ресурсы домашних хозяйств как основа развития социально-экономической системы региона// Российское предпринимательство. ВСУТ иУ- 2014. -№ 23(269). - С.176-186.*
3. *Абакумова Н.Н., Подовалова Р.Я. Политика доходов и заработной платы. - Новосибирск // НГАЭиУ, 1999. - С.41-82.*
4. *Зокирова Ш.М. Проблемы регулирования доходов населения. –Худжанд: Хуросон 2007. - 157 с.*

5. Медведев В. Д. Семейный бюджет в условиях социально-рыночной трансформации российской экономики: автореф. дисс. к.э.н.: 08.00.05. – Волгоград, 2000. - 24 с.
6. Зокирова Ш.М. Тенденции изменения доходов в условиях перехода к рыночной экономике. // Экономика Таджикистана: стратегия развития. – Душанбе. - № 3, 2005. – С. 58-70.
7. Дžонакова Г.А. Бюджет семьи и его влияние на качество жизни населения //Вестник ТНУ - Душанбе 2017, №2/6. - С. 144-148
8. Жадан И.Э. Бюджет семьи как показатель уровня жизни //Вестник Саратовского государственного социально - экономического университета. - 2009. - №1 (25). - С.15-17.
9. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон – 2017, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 2017.- 521с.
10. Омори солонаи вилояти Суғд – 2017, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд 2017. - 372 с.

Reference Literature:

1. Reznik S. D., Bobrov V. A. Management with Family's Economy // manual. The 2nd edition, revised and enlarged. – M; 2003. – 461 pp.
2. Choyzhalsanova A. Ts. Economy Resources of Households as a Ground for Development of Social-Economics System of the Region // Russian Entrepreneurship. 2014, N23 (269). VSGUT and U. – pp. 176-186.
3. Abakumova N. N., Podovalova R. Ya. The Policy of Incomes and Wages. Novosibirsk // Novosibirsk State Academy of Economy and Management, 1999. – pp. 41-82.
4. Zokirova Sh. M. Problems of Regulation in Regard to Population's Incomes. Khujand: Khuroson, 2007. – 157 pp.
5. Medvedev V. D. Family Budget under the Conditions of Social Market Transformation of Russian Economy / Synopsis of candidate dissertation in economy. Index 08. 00. 05. – Volgograd. 2000. – 24 pp.
6. Zokirova Sh. M. Tendencies of Income Changes under the Conditions of Transition to Market Economy. – Dushanbe // Economy of Tajikistan: Strategy of Development. 2005, N3. – pp. 58-70
7. Džonakova G. A. Family Budget and its Sway over Life Quality of Population // Bulletin of TNU (Tajik National University) 2017, N2/6. – pp. 144-148
8. Zhadan I. E. Family Budget as Life Standard Indicator // Bulletin of Saratov State Social-Economic University. 2009, NI (25). – pp. 15-17
9. Tajikistan Republic Annual. Statistical Agency under the Auspices of TR President. 2017. – 521 pp.
10. Statistical Report of Sughd Viloyat. Statistical Agency under the Auspices of Tajikistan Republic President in Sughd Viloyat. 2017. – 372 pp.